

HUMANITNÉ A REALISTICKÉ MYSLENIE T. G. MASARYKA A S. ŠTÚR AKO MASARYKOVEC¹

TIBOR PICHLER, Filozofický ústav SAV, Bratislava

PICHLER, T.: Humanistic and Realistic Thought of T. G. Masaryk and S. Štúr as his Follower.
Filozofia 45, 1990, No. 5. p. 522—529.

Realism and humanism are substantial characteristics of Masaryk's thought. Realism, keeping at a distance both from historical conservatism and futuristic radicalism, was highly original formula of transforming reality. Masaryk refused revolutionary radicalism as a means of introducing social change and he built upon the concrete reformism of minute work. He considered humanism an ideal — a regulative idea of human community implying elimination of violence from human relationships. In the end Masaryk's influence on S. Štúr's thought is characterized.

Masaryk reprezentoval svoju kategóriu politika: bol politikom-mysliteľom. Tento fakt však nie je v našej kultúrnej oblasti natoľko ojedinelý a zvláštny, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Učenec, básnik, filológ i kňaz boli totiž tradičnými vedúcimi osobnosťami a tlmočníkmi záujmov emancipujúcich sa stredoeurópskych i východoeurópskych národov, inteligencii ktorých vzhľadom na nevykryštalizovanosť alebo odcudzenosť existujúcich štátnych inštitúcií pripadla úloha politického reprezentanta.

Politika nebola pôvodným poslaním T. G. Masaryka. Začal svoju dráhu ako vysokoškolský učiteľ. Svoju dobu reflektoval najskôr ako krízu človeka, krízu jeho tradičnej, t. j. náboženskej duchovnej identity v spoločnosti, ktorá sa chtiac-nechtiac modernizovala a menila sa na priemyselnú. V stredoeurópskom priestore boli bolesti prechodu k priemyselnej spoločnosti komplikované aj národnostnými problémami habsburskej monarchie, kde popri negatívnom faktore sociálnej rozvrstvenosti na privilegovaných a neprivilegovaných existoval i jav rozdeľovania na národy vládnuce a ovládané, jav akéhosi vnútorného imperialismu v rámci jedného štátu, ktorý pozostával z heterogénnych národov a národností s rozličnými tradíciami kultúry a na rozličnom stupni celkového vývinu. Tento konglomerát nesúrodých častí držala pohromade len vládnuca dynastia, ktorá okrem vlastného egoizmu nedisponovala žiadnou skutočnou, rôznorodé časti ríše stmelujúcou a zastrešujúcou štátnou ideou. V tomto rámci spojil Masaryk svoje myslenie a svoj život s potrebami jedného partikulárneho národa, a to národa českého. Stal sa českým mysliteľom a českým politikom a jeho cieľom bola politická emancipácia českého národa. Nebol prvým, ktorý sa na túto úlohu po-

¹ Text prednášky prednesenej v rámci SFS v marci 1990.

dujal. Existovala už dobre zakorenená tradícia národoobrodeneckého snaženia, ktoré malo aj svoje vlastné, sľubne sa rozvíjajúce kultúrne inštitúcie.

Francúzska revolúcia kodifikovala a historicky inaugurovala všeobecné práva človeka a občana voči štátu. V strednej Európe išlo o to, prebojovať a historicky justifikovať právo národov a národností na svoj vlastný život ako súčasť prirodzeného ľudského práva: pretože národ nie je abstrakciou, ale konkrétnou formou, „orgánom“ ľudstva, zatiaľ čo štát je len umelým útvarom. Tak to formuloval Herder, po ňom Kollár a vďaka Kollárovi sa táto definícia stala základným prvkom českého i slovenského národného obrodzenia.

Snaženie o emancipáciu je symbolom novoveku — moderny, ktorej novum spočívalo v tom, že sa skutočnosť nepokladala za raz navždy danú a nemennú, ale za niečo, čo je meniteľné, formovateľné a prispôsobiteľné skutočným ľudským potrebám. Emancipujúci sa človek alebo národ je teda subjektom, ktorý chce svoj život zobrať do vlastných rúk a oslobodiť ho od poručníctva vonkajších autorít, brániacich mu byť sebou samým, brániacich mu v sebarozvoji a v raste humanity.

Krédo emancipácie — oslobodenia sa človeka formulovali zväčša intelektuál, ktorých Jean-François Lyotard definoval ako „duchov, ktorí myslia a konajú zo stanoviska človeka, národa, ľudstva, ľudu, proletariátu, stvorenstva alebo podobnej entity. Identifikujú sa so subjektom, ktorý stelesňuje univerzálnu hodnotu; opisujú a analyzujú z tejto pozície situáciu alebo položenie a z toho vyvodzujú, čo sa musí urobiť, aby sa tento subjekt uskutočnil alebo prinajmenšom aby jeho uskutočňovanie napredovalo“ (1, s. 10).

Takáto činnosť mala svoje úskalia. Mohla totiž viesť k sociálnemu utopizmu, ktorý, keď sa formuloval „vedecky“, zvädzal k neomylnosti a mohol mať pri svojom uskutočňovaní nehumánne následky, a to aj pre tých, ktorým mal slúžiť. Ako typický príklad sociálneho utopizmu svojej doby Masaryk uvádza bolševizmus — „režim abstraktní, dedukovaný z these a násilne prováděný; bolševism je absolutistická diktatura jedného a jeho pomocníků. Je neomylnický a inkvizitorský a práve proto nemá s vědou a vědeckou filosofií nic společného“ (2, s. 203).

Dôležitým Masarykovým poznatkom je, že veda nie je neomylná a že poznávací absolutizmus, osobitne v ľudských záležitostiach, je kontraproduktívny a vedie k opaku toho, čo sa zamýšľalo. Lepšia a spravodlivejšia spoločnosť, zlepšenie údely človeka a národov sa dá oveľa efektívnejšie a trvácnejšie dosiahnuť nerevolučne, nenásilne, tzv. drobnou, konkrétnou prácou. Masaryk nevidel v revolúcii legitímny a predovšetkým skutočne humánny princíp pretvárania sociálneho sveta človeka. Zlepšenie ľudského údely nemôže byť výsledkom veľkého činu, jednorázovej, totálnej, na násilí založenej úpravy spoločenských pomerov, ale len kontinuálneho pracovného snaženia každého jednotlivca. Drobná každodenná práca ako práca nápravná a opravná, ako konkrét-

ne, vo vlastnom životnom kontexte situované „odporovanie zlému“ nesie so sebou aj menšie riziko pre ľudí než tzv. veľké činy v prospech ľudstva. Drobná práca — drobné chyby, veľké činy — nezriedka veľké zločiny, naznačuje Masaryk svojimi úvahami.

Masaryk patril k tomu typu intelektuálov, ktorí odmietali revolúciu, revolucionizmus, radikalizmus, t. j. násilnosť ako prostriedky zmeny spoločnosti a zmeny vôbec. Bol za reformizmus. Odmietal heslo, že účel svätí prostriedky. Opak pokladal za pravdu. Proti radikalizmu futuristicky orientovaných pozemských eschatológií, prezentujúcich sa ako veda, ako i do minulosti obráteného tradicionalistického historizmu predkladá realizmus ako svoju formulu pretvárania skutočnosti. Jeho realizmus nemá nič do činenia s bismarckovskou „Realpolitik“, ktorá bola amorálnym macchiavellistickým manipulovaním s dobovými trendmi. Realizmus charakterizoval ako postoj, ktorému ide v prvom rade o konkrétne veci a nie o abstraktný „vývoj“ či „dejiny“, ako proces, ktorý nepoužíva revolučné, t. j. násilné prostriedky a buduje na organickej procesualite každodennej vytrvalej práce. Práca je podľa neho tréningom ľudskosti: pomocou nej spoznáva človek seba samého a získava dôveru v svoje sily. Nepokladá ju však za cieľ, ale len za prostriedok ľudského snaženia sa: slúži pokroku a humanite.

Špecifickým znakom Masarykovho realizmu² ako životného étosu bol dôraz, ktorý kládol na mravnosť a humanitu, ktorých kryštalizačným bodom bol jednotlivec. Napriek tomu, že sa v bežnom živote zneužívali, nevidel v nich len sentimentálnoidealistické princípy, vhodné takpovediac len na nedeľné kázne a slávnostné príležitosti a inak vylúčené z každodenného života. Práve naopak, nachádzal v nich rozhodujúce životné princípy. Jeho myslenie vychádzalo z hlbokého mravného cítenia a z existenciálnej opravdivosti. Doporučoval žiť v pravde, „stáť v pravde“. Čo však je pravda? Pravda v tom existenčnom slova zmysle znamená podľa neho akúsi identitu človeka so sebou samým, schopnosť úprimného vzťahu voči sebe a druhým, schopnosť vidieť veci také, aké sú, jednoducho povedané, je výrazom individuálnej suverenity a vlastnosťou takej existencie, ktorá je sama sebou, a preto sa nemusí skrývať a maskovať, t. j. nemusí žiť v lži.

Hoci Masarykovo snaženie sledovalo záujmy kolektívne: politickú, sociálnu a kultúrnu emancipáciu českého národa, uvedomoval si, že ju nie je možné dosiahnuť na úkor záujmov jednotlivcov. Bol presvedčený, že národný celok nemôže prosperovať, ak nebuduje na silných, občian-

² Nešlo o „realismus jednostranný“, o ktorom sa v *Dodatkoch k Ottovmu slovníku naučnému* možno dočítať, že je „nezdravý, utkvívá na hmotných, mocenských skutočnostiach a prezírá alebo nedoceňuje ideální a morální síly v politickém vývoji a zápase; zvrhá se tak v přizemní materialismus“, ale „realismus správný, který je zároveň idealistický, uznává a hodnotí pozorně skutečnosti všechny: vnitřní, duševní a mravní jako vnější mocenské a materiální a pro danou skutečnost nezapomíná na ideu, kterou sám chce uskutečnit“ [6, s. 445].

sky uvedomelých indivíduách. Normálny stav spoločnosti je podľa jeho mienky daný len existenciou silného individualizmu a slobody jednotlivcov. Najvhodnejším organizačným rámcom pre rozvoj a rast človeka — humanity — je demokracia, založená na princípe samosprávy a úsilí zameranom na elimináciu „nadprávia a násillia“. Žiaden centralistický politický systém podľa jeho názoru totiž nevyužíva a dokonca ani len nechce poznať individuálne vlohy svojich občanov. Nepostrádateľnými prvkami rozvoja človeka a jeho sebazdokonaľovania sú teda mravnosť, demokracia a humanita.

Masarykovo myslenie sa formovalo na základe svojskej filozofie dejín. Masaryk nebol akademickým teoretikom, ani profesionálnym historikom. Išlo mu o taký druh zapodievania sa históriou, ktorý z minulosti čerpá predovšetkým silu a inšpiráciu pre život v prítomnosti. Záležalo mu na konštituovaní či obnovení takej tradície českých dejín, ktorá by najviac prospela potrebám prítomnosti. Našiel ju v husitizme, v Komenskom a Chelčickom, v humanitnom programe českého protestantizmu, na ktorý podľa jeho mienky nadväzovalo národobrodenecké hnutie prvej polovice 19. storočia. Protireformáciu pokladal za jav nečeský a protičeský.

Masaryk vysoko hodnotil protestantizmus ako taký, osobitne protestantizmus kalvínskeho razenia, rozšírený v anglosaskom svete, ako priekopníka modernej demokracie, keďže zaviedol systém samosprávy náboženských obcí. Za pozitívne a taktiež demokracii, ľudskej samospráve napomáhajúce črty protestantizmu pokladal zrušenie kňazského prostredníctva a absolutizmu v otázkach viery a posilnenie mravného zmýšľania jednotlivca. Katolicizmus identifikoval s teokraciou, duchovným absolutizmom a autoritárstvom.

Masaryk nevypracoval vedeckú doktrínu, nárokovú si poznanie zákonitého vývinu dejín. Takýto nadľudský poznávací titanizmus mu bol cudzí a neprijateľný. Jeho myslenie bolo kritické a napomínajúce. Formuloval humanitné posolstvo, ktoré sa v istom zmysle vyznačovalo kvalitou svetského náboženstva: bolo totiž v podstate návodom na to, ako žiť. Nemožno povedať, že by bol podceňoval materiálnu stránku ľudskej existencie, bol predsa realista, ale k jeho realizmu patrilo aj presvedčenie, že etike a mravnosti, vypovedajúcej o pomere človeka k človeku, prislúcha rozhodujúce postavenie v celkovom živote človeka. Humanitou mu nebolo nadšené horlenie pre abstraktný pojem, ale láska a konkrétna práca v prospech jej konkrétnych podôb: blížny = ten najbližší, národ, ale, last not least, i vlastná osoba. Ako základný princíp humanity uviedol to staré osvedčené biblické: Miluj svojho blížneho ako seba samého! Avšak sebaláske sa treba tiež naučiť, konštaťoval. Chytráctvo a vypočítavosť sú totiž nepravými formami sebalásky, takisto ako nenávisť k inému národu ešte neznamená lásku k vlastnému. Kládol dôraz na pozitívne a aktívne myslenie, vychádzajúce z totožnosti indivídua so sebou samým, indivídua, ktoré na sebe pracuje, pravdivo

sa reflektuje a snaží sa o sebazdokonaľovanie. Masaryk po celý život hľadal akúsi necirkevnú formu náboženstva, ktoré by budovalo na seba-identite človeka a dokázalo ho predchnúť etikou humanity, t. j. takou etikou, ktorá by človeka zbavila strachu, násilnosti a lži, trojice navzájom súvisiacich ziel, brániacich vzniku a rozvoju skutočne slobodnej a imanentnej ľudskosti. Domnieval sa, že existenčné ťažisko človeka sa nachádza v každodennosti a každodennosť musí byť testom pravosti. V dôsledku toho odmietal činiť rozdiel medzi tzv. morálkou veľkou a malou.

Rozhodujúcim momentom humanitného svetonázoru T. G. Masaryka je pomer medzi účelom a prostriedkom, otázka, akou taktikou dosiahnuť vytýčený cieľ. Je to otázka, ktorá rozhoduje o kvalite každého poznania a konania. Masaryk bol presvedčený, že k humanite vedie len humanitná taktika, t. j. nenásilné prostriedky: láska a práca. „Humanita se jen humánními prostředky dobude.“

„Humanitný program“ usiloval o zrušenie násilia, tak fyzického ako i duchovného, ako prostriedku politiky a života. Jeho ďalšími princípmi boli nezneužívanie človeka človekom, nedegradovanie jedného národa druhým na prostriedok sledovania vlastných cieľov a šetrenie ľudskými životmi. „Stupeň barbarství se jeví všude v tom, v jaké míře lidé dovedou hospodařit svým a svých blízních životem“ (2, s. 206). Masaryk sa vyslovoval i za prekonanie revolúcií ako násilného prostriedku navodzovania zmien, čo však u neho neznamenal príklon ku konzervativizmu, ale presvedčenie, že tichým a neokázalým heroizmom vytrvalej a drobnej práce sa docielia efektívnejšie, stabilnejšie a humanitu viacej upevňujúce výsledky, než heroickým romantizmom veľkých činov, chvíľ a skokov, ktoré nešetria ľudskými životmi. Masaryk však nebol advokátom kvietizmu: v nevyhnutnom prípade, keď ide o bytie či nebytie, doporučoval obranu silou, ale bez vôle znásilňovať.

Pre život treba žiť a životu sa slúži životom, nie smrťou. Bol toho názoru, že európska spoločnosť je ešte príliš „organizovaná na smrť“ a romantickom kulte okázalých gest a činov. Masaryk, uvedomujúc si, že ťažisko života sa nachádza v každodennosti, hlása akýsi nový prístup k životu, ktorý by sme mohli nazvať heroizmom v drobnom a v maličkostiach, lebo život pozostáva z maličkostí, je kontinuom drobností. Domnieva sa, že existuje ešte neodkrytý rezervoár radosti, ktorá môže byť darom takému človeku, ktorý sa dokáže naplno vložiť do malých vecí každodenného života a čerpať z neho veľké poznatky. Treba sa naučiť žiť intenzívne v maličkostiach a nehľadať uspokojenie v ojedinelých situáciách a vo výnimočných zážitkoch. Vyslovuje sa za skoncovanie s etickým romantizmom, s etikou okázalých a sviatočných činov. Aj všedný život môže poskytovať hojnosť nevšedných poznatkov a zážitkov, ak sa človek v takomto zmysle senzibilizuje.

Masaryk sa prihovára za väčšiu sebazakotvenosť človeka, za odvrhnutie takého impresionizmu v správaní človeka, ktorý kalkuluje s vy-

volávaním dojmu u druhých a seba hodnotí na základe dojmu, ktorý zanecháva na druhých: odmieta sebahodnotenie cez mienku druhých. Takáto existencia nie je skutočná. Ľudské individuum žije skutočne vtedy, keď je sebou samým. „Byť boháčom v sobe a ne v tých vnějších skutkoch a v očiach jiných“ (3, s. 20).

Zmysel Masarykovho humanitného a realistického myšlienkového snaženia sa naplno preukáže, keď sa uvedie do vzťahu s otázkou pretvárania skutočnosti: tu sa ukazuje, že Masaryk nedegradoval človeka na exekútora a funkcionára objektívnych zákonitostí dejín bez vlastnej sebareflexie a osobnej zodpovednosti. Bol proti inštrumentalizácii človeka na vykonávateľa akejsi dejinnej vôle, razenej sociálnym utopizmom, pretendujúcim na neomylné poznanie princípov budovania raja už tu na Zemi, ktorý mal za následok, že ľudský život v prítomnosti stratil svoj imanentný zmysel a ak mu ešte nejaký zostal, bol deponovaný v akejsi imaginárnej a prakticky nedostupnej budúcnosti. Ukázalo sa, že skutočnosť nemožno neorganicky meniť, lebo má tiež svoju vôľu, a nemožno s ňou beztrestne ľubovoľným spôsobom zaobchádzať. Tento zmysel pre organickosť, charakteristický pre Masaryka pri vystihovaní potrieb, ozajstných potrieb, a dôraz na kľudnú a vytrvalú prácu ako prostriedok menenia skutočnosti sa historicky verifikoval oproti pátosu veľkých činov a romantickému radikalizmu a je inšpiratívny i dnes.

*

Masarykovo realistické a humanitné myslenie malo vplyv aj na Slovensku. Osvojili si ho tí predstavitelia národne uvedomelej, slobodomyselne orientovanej inteligencie, ktorí usilovali o obrodu národa, ale nesúhlasili s tradicionalistickými koncepciami slovenského národného života.

Masarykových stúpencov na Slovensku — masarykovcov možno generačne roztriediť: potom by boli Hlasisti masarykovcami I. generácie a Svätopluk Štúr masarykovcom II. generácie.

„Byť masarykovcom“ v prípade Svätopluka Štúra znamenalo nasledovné:

1. Osvojil si v hlavných črtách Masarykovu realistickú a humanitnú životnú koncepciu, ktorú chápe ako „vyrovnávanie všetkých životných síl a hodnôt a ich spájanie v hlbšiu a všestrannejšiu novú životnú a reálnu jednotu“ (4, s. 149), ktorú svojím myslením ako i vstrebaním ďalších vplyvov, napríklad filozofie duchovných foriem Benedetta Croceho, predstavil do svojej koncepcie harmonickej „výstavby života“. Život podľa neho dosahuje optimum svojho rozvoja vtedy, keď pôsobí ako súhra krásna, pravdy, užitočná a dobrá, t. j. umenia, vedy, ekonómie a etiky, keď súkolie jeho kvalitatívne diferencovaných aktivít účinkuje organicky.

2. Masarykov vplyv je citeľný aj v Štúrovej koncepcii inteligencie či intelektuálov ako znalcov a nositeľov „správnej výstavby života“, ako

kustódov humanity v jej forme individuálnej, národnej i medzinárodnej, humanity chápanej ako všeludský univerzalizmus indivíduí a národov. Štúr videl v inteligencii tú zložku národa, ktorej pripadá úloha myšlienkovkej reflexie, ale v istom zmysle i dozoru nad mravným profilom národa, nad voľbou správnych, t. j. humanitných a nie „gangsterských“, ahumánných ideí, regulujúcich život národného spoločenstva. Intelektuál v tomto štúrovsko-masarykovskom zmysle nebol indiferentným poznávateľom skutočnosti: poznávanie, osobitne poznávanie charakteru filozofického, znamenalo čosi viac, vyznačovalo sa mravnou kvalitou a bolo kritickým skúmaním a pýtaním sa, či to, čo sa deje, má imanentný ľudský zmysel. V Štúrovej definícii je filozofia sférou netechnického, humanizujúceho poznávania, nesúceho zodpovednosť za celkovú prax života.

3. Existenciálny alebo osobný prístup k filozofii. Celé dielo Svätopluka Štúra je preniknuté myšlienkou humanity — ľudskosti. Filozofoval v dobe, v ktorej práve táto myšlienka či azda lepšie povedané fundamentálna životná hodnota bola ohrozená: krízou, vojnovou konflagráciou, cynickým kultom sily a násillia, ahumánnymi politickými koncepciami a totalitnými režimami, ktoré paradoxným spôsobom vydávali časť za celok. Obava z ohrozenia ľudskosti, všeludskej väzby indivíduí a národov bola takpovediac priamou, v istom slova zmysle existenciálnou pohnútkou k napísaniu prakticky všetkých jeho prác, či už ide o *Problém transcendentna v súčasnej filozofii* alebo o *Rozpravu o živote* či napokon o *Zmysel slovenského obrodenia*. Motívom jeho filozofovania, žriedlom jeho mysliteľského gesta nebol teda akýsi abstraktný, učenecký záujem o veci filozofické, ale naopak, životná potreba alebo impulz, prýštiaci z intenzívneho osobného prežívania doby a jej kríz, ako i vedomia, že sociálnym poslaním vzdelanca — intelektuála je angažovať sa vo veci všeludskej humanity, že intelektuál nemôže a nesmie byť nástrojom v rukách vládnúcich, ale má samostatné a nezastupiteľné poslanie v živote spoločnosti.

Svätopluk Štúr v jednej zo svojich prác, napísaných počas II. svetovej vojny, konštatoval, že „dnešný zápas je teda bojom o lepšiu, spravodlivejšiu a etickejšiu organizáciu ľudského života“ (5, s. 161). Sám chcel pracovať v prospech tohoto cieľa tým, že premýšľal nad takým spôsobom poznávania, ktorý by vylučoval ahumánnosť. Dôležitosť poznávania ako takého mu bola daná tým, že poznanie je základom konania, a teda „nesprávne“ poznanie vedie k zlému, t. j. koniec-koncov ahumánnemu konaniu. Dospieva k záveru, že skutočne humánne poznanie je také, ktoré vylučuje či znemožňuje absolutizmus niektorej z inšancií poznávacieho procesu: takáto situácia vzniká vtedy, keď ani jedna z poznávacích inšancií neprekračuje legitímne hranice svojej pôsobnosti. Každá absolutizovaná jednostrannosť v poznávaní je v istom zmysle duchovným násillím a má ahumánne konzekvencie, lebo duchovné násillie nezriedka plodí fyzické.

1. LYOTARD, J. — F.: Grabmal des Intellektuellen. Böhlau Verlag, Graz — Wien 1985.
2. MASARYK, T. G.: Světová revoluce. Praha 1930.
3. MASARYK, T. G.: Jak pracovat? Přednášky z roku 1898. Praha 1946.
4. ŠTŮR, S.: Rozprava o živote. Spisy Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave č. XXXIII, Bratislava 1946.
5. ŠTŮR, S.: Zmysel slovenského obrodzenia. Liptovský Mikuláš 1948.
6. Ottův slovník naučný. Dodatky. Zv. V. Praha 1938.

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ И РЕАЛИСТИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ Т. Г. МАСАРИКА И С. ШТУР КАК МАСАРИКОВЕЦ

Тибор Пихлер

Реализм и гуманизм представляют собой существенные черты философской мысли Масарика. Реализм, отмежевывающийся от истористического консерватизма, а также от футуристического радикализма, являлся его оригинальной формулой преобразования действительности. Масарик отвергал революционный радикализм в качестве средства осуществления общественных изменений и строил на конкретном реформизме мелких дел. Гуманизм он считал идеалом — регулятивной идеей человеческого общества, имплицитующей исключение насилия из межчеловеческих отношений.

В заключении статьи автор характеризует влияние Масарика на Святоплука Штура.

DAS HUMANITÄTSORIENTIERTE UND REALISTISCHE DENKEN T. G. MASARYKS UND S. ŠTŮR

Tibor Pichler

Realismus und Humanität sind laut Vf. die wesentlichen Merkmale des Masarykschen Denkens. Der Realismus, der sich gleichermassen vom historischen Konservatismus als auch vom futuristischen Radikalismus abhebt, stellt seine originale Formel der Modernisierung, der Wirklichkeitsveränderung dar. Masaryk lehnte den revolutionären Radikalismus ab und vertraute dem konkreten Reformismus der kleinen Arbeit. Humanität war für ihn ein Ideal — eine regulative Idee der menschlichen Gemeinschaft, die die Ausschliessung der Gewalt aus zwischenmenschlichen Beziehungen bedeutete.

Abschliessend wird die Wirkung von Masaryk auf das Denken von Svätopluk Štúr charakterisiert.